

Remissvar på betänkandet *Nästa steg? – Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:60)

Institutet för språk och folkminnens synpunkter

Institutet för språk och folkminnen (ISOF) lämnar härmed synpunkter på betänkandet *Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik* (SOU 2017:60).

Remissvaret behandlar främst de förslag som innebär nya eller förändrade uppdrag för ISOF. Andra förslag har kommenterats mer övergripande. Utöver det som framförs nedan har ISOF inga invändningar mot de förslag och bedömningar som utredningen lämnar.

Sammanfattning

ISOF delar i stort utredningens bedömningar och ställningstaganden. Myndigheten är positiv till den diskussion som utredningen för om samrådsförfarandet och grundskyddet i lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk (hädanefter minoritetslagen). ISOF stödjer idén om att närmare utreda möjligheten att inrätta förvaltningsområden för jiddisch och romska.

När det gäller uppföljningen av minoritetslagen delar ISOF utredningens uppfattning om betydelsen av ett effektivt och ändamålsenligt uppföljningsförfarande. ISOF föreslår att resurser för att främja och stödja de nationella minoriteterna och minoritetsspråken, som i dag finns spridda hos flera olika aktörer, samlas inom ramarna för ett kompetenscentrum. Med tanke på ISOF:s kulturbevarande och kunskapsspridande uppdrag finns grundförutsättningarna för att bilda ett sådant centrum hos myndigheten. Samtidigt som resurserna bör samordnas menar ISOF att det i samband med framtida uppdragsbeskrivningar är viktigt att de nationella minoriteterna och minoritetsspråkens skilda omständigheter och förutsättningar tas i beaktande.



Avgörande för de nationella minoritetsspråkens långsiktiga ställning i Sverige är tillgången på tolkar och översättare. Ett problem är att det i dag inte finns någon möjlighet till auktorisering av tolkar och översättare i de nationella minoritetsspråken. En annan fråga ISOF vill uppmärksamma regeringen på är behovet av att se över det svenska teckenspråkets status.

Generella synpunkter på utredningen

ISOF är positivt till regeringens initiativ att följa upp minoritetslagstiftningen och därmed uppmärksamma frågan om de nationella minoriteternas språkliga och kulturella rättigheter. Utredningens förslag om ett förtydligande av statens och kommunernas ansvar för de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken kan bidra till att förbättra efterlevnaden av minoritetslagstiftningen.

De områden direktivet omfattar är många, komplexa och av sinsemellan olika karaktär. Flera viktiga minoritetspolitiska frågor berörs dock inte, eller berörs endast mycket kortfattat i utredningen. Det gäller t.ex. möjligheten till starkare rättigheter för talare av romska och jiddisch men också frågor som rör samtliga minoriteter, t.ex. bristen på tolkar och översättare.

4.2. Det grundläggande skyddet

Utredningens förslag om det grundläggande skyddet presenteras i SOU 2017:60, s. 85–92.

ISOF:s bedömning

ISOF ställer sig positivt till de av utredningens förslag som gäller grundskyddet. En framtida översyn av möjligheten att inrätta förvaltningsområden för jiddisch och romska är särskilt angelägen.

Skäl för bedömningen

En av utgångspunkterna för utredningen var att minoritetslagstiftningens grundskydd inte lett till den medvetenhet om minoritetsreformen och Sveriges internationella



åtaganden som var bestämmelsernas syfte. Det är tydligt att behovet av främjande och kunskapshöjande insatser fortfarande kvarstår.

Att formuleringar i paragraferna 3 och 5 i minoritetslagen förtydligas är bra men många frågor med direkt bärighet på jiddisch- och romsktalandes rättigheter kvarstår att utreda. ISOF menar också att förslaget om att införa en skyldighet för kommuner och landsting att anta dokumenterade minoritetspolitiska mål och riktlinjer kan bidra till en ökad medvetenhet om minoritetspolitiken.

Med tanke på det som utredningen konstaterar om förvaltningsområdena som en framgångsfaktor menar ISOF att det är särskilt angeläget att en framtida översyn av möjligheten att inrätta förvaltningsområden för jiddisch och romska kommer till stånd.

4.3. Samråd och annat inflytande

Utredningens förslag om samråd presenteras i SOU 2017:60, s. 95–119.

ISOF:s bedömning

Myndigheten ställer sig positiv till de förslag om ett förbättrat samrådsförfarande som utredningen presenterar.

Skäl för bedömningen

ISOF:s erfarenhet är att det finns flera typer av utmaningar kopplade till samrådsprocessen men att samrådsförfarandet samtidigt bör vara ett prioriterat område för fortsatt utveckling. Ifall utredningens förslag om utökade resurser till minoritetsorganisationerna och ett mer gediget kunskapsstöd till myndigheterna genomförs, tror myndigheten att det kan förbättra förutsättningarna för de nationella minoriteternas delaktighet. ISOF ser också mycket positivt på att utredningen särskilt lyfter fram betydelsen av barns och ungas möjlighet till delaktighet, vilket är en central fråga för språkens överlevnad.



5.2. En nystart för uppföljning och samordning

Utredningens förslag

Regeringen bör inrätta en särskild myndighet för uppdraget att följa upp, främja och samordna minoritetspolitiken. Uppdraget bör ligga på en myndighet i stället för två. Regeringen bör i anslutning till inrättandet av myndigheten säkerställa att en analys av uppdragets inriktning och mål görs. Regeringen bör vidare överväga behovet av utökade resurser för uppföljning och samordning samt dessutom särskilt tydliggöra uppföljningsmyndigheters ansvar för främjandet av minoritetspolitikens efterlevnad i hela landet (s. 130–131).

ISOF:s bedömning

ISOF delar utredningens uppfattning att uppföljning, främjande och samordning av minoritetspolitiken är en statlig uppgift som bör ligga på myndighetsnivå. Det finns dock nackdelar med den organisatoriska lösning som utredningen föreslår. ISOF menar att uppgiften att bygga upp och förmedla kunskap om de nationella minoriteterna och deras språkliga och kulturella rättigheter med fördel kan samlas i ett nationellt kompetenscentrum. Uppdraget att följa upp och rapportera om minoritetspolitikens utfall bör ligga hos en eller flera myndigheter som redan i dag har uppbyggd kompetens om och bedriver uppföljnings- och utvärderingsarbete.

Skäl för bedömningen

ISOF menar att en diskussion om hur en effektiv och ändamålsenlig uppföljning av minoritetslagstiftningens efterlevnad bäst ska organiseras är nödvändig.

Myndigheten delar utredningens uppfattning om att det tillsynsansvar som är kopplat till minoritetslagen är komplext och mångfacetterat.

I likhet med de synpunkter som lämnats av Länsstyrelsen i Stockholm i ett särskilt yttrande, menar ISOF dock att det inte tillräckligt tydligt framgår av utredningen på vilket sätt en ny fristående uppföljningsmyndighet skulle ha bättre förutsättningar att lyckas med uppdraget än nuvarande myndigheter.

Uppdraget består i dag av två delar: dels av ett främjandeuppdrag i form av kunskapspridning och utåtriktad stödverksamhet till kommuner, landsting och



myndigheter i hela landet, dels av uppföljning och analys av minoritetspolitikens utveckling med koppling till statsbidragens användning.

De erfarenheter, den kunskap och de resurser som kommer de nationella minoriteternas språk och kulturer till del, finns i dag utspridda hos många olika aktörer. Ett alternativ som bör övervägas är att samla en del av dessa resurser inom ramarna för ett kompetenscentrum för de nationella minoriteterna och de nationella minoritetsspråken. Hänsyn bör dock tas till att frågor som rör främjandet av urfolket samernas kultur och det samiska språket i huvudsak hanteras av Sametinget.

Ett kompetenscentrum skulle kunna utgöra ett nav för att sprida kunskap om de nationella minoriteternas språk och kulturer samt för språkens revitalisering. Ett kompetenscentrum skulle även komma uppföljningen av minoritetslagstiftningen till del.

Vart och ett av de nationella minoritetsspråken omges av sina särskilda förutsättningar och omständigheter, vilket är viktigt att ta hänsyn till i uppföljningsarbetet. Samtidigt utgörs en stor del av revitaliseringsprocessen av gemensamma kunskaper och erfarenheter. Utifrån det perspektivet kan man tänka sig att de samlade resurserna kan bli starkare, och samtidigt mer effektiva, i en integrerad organisation.

ISOF har ett kunskapsspridande och kulturbearvande uppdrag. Myndigheten bedriver språkvård och arbetar med att på vetenskaplig grund öka, levandegöra och sprida kunskaper om språk, dialekter, folkminnen, namn och andra immateriella kulturarv i Sverige.

ISOF ska följa tillämpningen av språklagen, där det allmännas skyldighet att skydda och främja de nationella minoritetsspråken ingår.

På myndigheten finns omfattande namn-, dialekt- och folkminnesarkiv. ISOF har nedtecknat och inspelat material om språk, dialekter och folkminnen på svenska, finska, meänkieli, samiska och svenskt teckenspråk samt visst material på romska och snart också på jiddisch.

Myndighetens arkiv utgör en god kunskapsbas som kan användas i forskning men också för att sprida kunskap bland allmänheten om de nationella minoriteterna och



minoritetsspråken. En bärande del i det uppdrag som myndigheten har är alltså att bygga upp och förmedla kunskap om den kulturella, språkiga och religiösa mångfalden i Sverige.

ISOF har grundförutsättningar för att bilda ett kompetenscentrum med tanke på myndighetens kulturbevarande respektive kunskapsspridande uppdrag. Tillräckliga resurser och ytterligare kompetens behöver dock tillföras myndigheten om ett utökat uppdrag skulle bli aktuellt.

Uppföljningen av minoritetspolitiken bör enligt ISOF hanteras utanför ramen för detta uppdrag. Det finns en risk att utredningens förslag leder till att de positiva effekter som samverkan mellan Sametinget och Länsstyrelsen i Stockholm har lett fram till och som bägge myndigheter framhåller, går förlorade.

6.2.2 Benämningen kulturarvsspråk

Utredningens förslag

Regeringen bör överväga att komplettera begreppet modersmål med begreppet kulturarvsspråk för de nationella minoritetsspråken i lagstiftning som rör skola och förskola (s. 161–162).

ISOF:s bedömning

ISOF uppfattar att det finns problem kopplade till benämningen kulturarvsspråk.

Skäl för bedömningen

ISOF vill peka på att termen kulturarvsspråk kan vara problematisk att använda, i relation till myndighetens uppdrag med Unescos konvention om tryggnad av det immateriella kulturarvet. Alla språk kan ses som bärare av ett kulturarv, och det kan därför vara problematiskt att motivera en definition som särskiljer vissa språk från andra genom att benämna dem som kulturbärande. ISOF vill också i sammanhanget hänvisa till det pågående utredningsarbetet kring skolundervisning i de nationella minoritetsspråken.



10.2.2. Språkcentrum eller liknande insatser bör övervägas även för de andra minoritetsspråken

Utredningens förslag

Regeringen bör ge Institutet för språk och folkminnen i uppdrag att utreda formerna för att inrätta språkcentrum för meänkieli och finska samt förutsättningarna för att skapa motsvarande funktion för jiddisch och romani chib (s. 227–228).

ISOF:s bedömning

ISOF ser positivt på att utredningen uppmärksammar behovet av resurser för språk och revitalisering för vart och ett av de nationella minoritetsspråken. I enlighet med utredningens förslag står myndigheten till förfogande när det gäller uppdraget att utreda inrättande av språkcentrum.

Som framförs under kommentaren till avsnitt 5.2 ser ISOF dock fördelar med att samla en rad informations- och främjandeinsatser i ett kompetenscentrum för nationella minoriteter och förordar därför ett bredare utredningsuppdrag där de båda alternativen kan belysas.

Skäl för bedömningen

I det språk- och namnvårdande arbete som myndigheten bedriver för de nationella minoritetsspråken är det tydligt att situationen för de nationella minoritetsspråken skiljer sig mycket åt, både vad gäller de omständigheter som är kopplade till varje språk och de språkliga varieteterna och vad gäller de behov och förväntningar som minoritetsgrupperna själva har. Behoven kan naturligtvis också skilja sig åt inom en och samma minoritet.

Mot bakgrund av detta ser ISOF det som betydelsefullt att ett eventuellt framtida uppdrag om att utreda förutsättningar för inrättandet av nya språkcentrum formuleras utifrån en sådan förförståelse.

Samtidigt har ISOF erfarit att de arbetsmetoder och erfarenheter som utvecklas inom en minoritet ofta kan komma även andra minoritetsgrupper till nytta. Myndigheten



tror därför att eventuella framtida språkcentrum för minoritetsspråken med fördel skulle kunna rymmas inom ramarna för ett kompetenscentrum (se avsnitt 5.2.).

Vid kommande uppdragsbeskrivningar kan det dock vara nödvändigt att förhålla sig till andra aktuella förslag. Just nu utreds t.ex. inrättandet av ett nationellt centrum för romska frågor, där en av de föreslagna uppgifterna för centrumet är främjandet av romskt språk och romsk kultur.

Det finns även andra myndigheter som har uppdrag som berör främjandet av nationella minoriteters språk och/eller kultur och som kan angränsa till möjliga uppgifter för framtida språkcentrum, t.ex. Kulturrådets kulturfrämjande uppdrag gentemot de nationella minoriteterna.

Utredaren föreslår att ISOF tillförs 300 000 kronor för att genomföra utredningsuppdraget. Myndighetens bedömning är att det är ett omfattande uppdrag som är komplext till sin natur. En utredning behöver göras med ett gediget samrådsförfarande, i nära dialog med företrädare för de olika minoritetsspråken och deras varieteter. Myndigheten anser att en sådan utredning har att vinna på att erforderlig tid läggs ned på uppdraget.

ISOF gör därför bedömningen att behovet av resurser kommer att överstiga den summa som utredningen föreslår.

12.5. Språkvårdande arbete och revitalisering

Regeringen bör ge Institutet för språk och folkminnen ett tydligt uppdrag också för de nationella minoriteternas varieteter och dialekter (s. 256).

ISOF:s bedömning

ISOF delar utredningens bedömning att beaktandet av de nationella minoritetsspråkens varieteter och dialekter har stor betydelse för revitaliseringsarbetet. Dock framgår det inte tydligt av utredningens förslag vad ett uppdrag till ISOF inom detta område skulle innebära utöver det arbete som redan i dag bedrivs vid myndigheten.



Skäl för bedömningen

ISOF ser positivt på det faktum att utredningen lyfter fram språk och kultur som ett prioriterat delmål. För de nationella minoritetsspråken utgör språk- och namnvården samt det terminologiska arbetet en förutsättning för att språken ska kunna användas i offentliga sammanhang, i enlighet med de förpliktelser Sverige gjort i och med ratificeringen av Europarådets konventioner.

Även när det gäller det språkvårdande arbetet vill ISOF lyfta fram det faktum att situationen för de nationella minoritetsspråken skiljer sig åt för de olika språken och att språkvården av naturliga skäl måste utgå från de omständigheter som gäller för vart och ett av språken.

För ISOF:s del skulle ett utökat ansvar för varieteter främst vara aktuellt för romska, meänkieli samt eventuellt i viss mån jiddisch. För finskans del kan man inte, på samma sätt som för de övriga språken, tala om några särskilda varieteter i Sverige, och ansvaret för samisk språkvård ligger på Sametinget.

Den romska språkvården utmärks av en process som kallas harmonisering. Det innebär att ett arbete för att skapa en gemensam ortografi för de olika dialekterna pågår. Parallellt genomförs också ett arbete med att bevara de romska dialekterna. Nya uppdrag som kopplas till den romska språkvården behöver balanseras mot detta redan pågående arbete.

Om språkcentrum för de olika nationella minoritetsspråken blir aktuella är det angeläget att samordna sådan verksamhet med det språkvårdande och namnvårdande uppdrag som myndigheten bedriver.

Övriga frågor

ISOF vill även uppmärksamma regeringen på ett par frågor som inte eller endast ytligt har behandlats i utredningen.



Bristen på tolkar och översättare

Det råder stor brist på tolkar och översättare i de nationella minoritetsspråken vilket innebär problem eftersom minoritetsspråkstalare och myndigheter har svårt att hitta översättare eller riskerar att få översättningar av dålig kvalitet.

Av demokratiska skäl är det viktigt både för språkbrukare och för de myndigheter som anlitar tolkar och översättare att de kan lita på innehållet och kvaliteten i texterna. Samhällsinformation måste vara korrekt för att den enskilda ska kunna ta tillvara sin rätt. Från ett terminologiskt perspektiv är korrekta och enhetliga termer dessutom viktiga för minoritetsspråkens fortlevnad på sikt. Det är dock mycket svårt för de myndigheter som anlitar tolkar och översättare att försäkra sig om god kvalitet eftersom det i dag, med undantag för finska, inte finns någon auktorisation av tolkar i de nationella minoritetsspråken.

Översyn av det svenska teckenspråkets status

I utredningens direktiv ingick inte något ställningstagande om det svenska teckenspråkets status. ISOF vill dock ändå aktualisera frågan inför eventuella framtida utredningar.

Det svenska teckenspråket har en särställning i det svenska samhället, vilket framgår i språklagen från 2009 där teckenspråket har motsvarande ställning som de nationella minoritetsspråken. I språklagen framgår att det svenska teckenspråket ska skyddas och främjas och att dess språkbrukare ska ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda språket.

Intresseorganisationer för döva och hörselskadade har under lång tid framfört att döva betraktar sig själva som en språklig och kulturell grupp och att man önskar att det svenska teckenspråket ska bli erkänt som ett nationellt minoritetsspråk. Med tanke på den utveckling och förändring som skett under de tjugo år som gått sedan den dåvarande minoritetskommittén lade fram sitt betänkande, menar ISOF att det kan finnas skäl att se över frågan om det svenska teckenspråkets ställning.